

Stefan Gędon

LALKI:

TRICKOWA

METAMORFOZA

TINTAMORESKA

W rozważaniach o technice teatru lalek warto również zwrócić uwagę na mniej znane w amatorskim ruchu lalkarskim rodzaje lalki teatralnej.

W niniejszym opracowaniu postaram się nieco przybliżyć lalki nazywane:

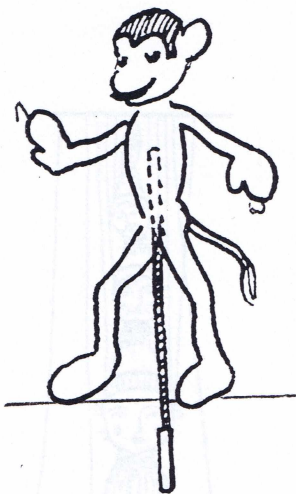
1. trickowa, 2. metamorfoza, 3. tintamoreska.

LALKA TRICKOWA

Trick (ang. ze staronormandzkiego - trique)- podstęp, wybieg, sztuczka.

Trick teatralny (dot. teatru lalek) - gra lalką przy pomocy specjalnych chwytów technicznych, gra specjalnie konstruowaną lalką przeznaczoną do wykonania określonego zadania. (W poprzednich zeszytach Techniki Teatru Lalek pokazano kilka lalek, które można także zaliczyć do lalek trickowych).

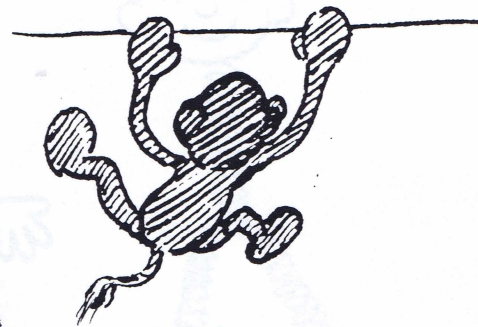
Często tak się zdarza, że po przedstawieniu z zastosowaniem lalek trickowych część widzów zadaje pytania: "Jak to zrobiono: że pacynka staje na głowie? A jakim sposobem bałwankowi na jego korpus "wskakuje"...głowa?" Zainteresowanym najczęściej chodzi o rozwiązania techniczne w konstrukcji tych lalek. Najczęściej są to lalki specjalnie przystosowane do wykonania danego zadania tak, jak to pokazano na niżej wymienionych przykładach.

Rys.1.

Rys.2.

Rys.3.

= Klasyczna kukiełka - małpka (rys.1.) wędruje krawędzią parawanu, następnie wskakuje na barki lalki żyworękiej (rys.2.). Konstrukcja kukiełki-małpki pozwala na usunięcie kijka. Animator lalki żyworękiej zawiesza małpkę na przeciągniętą w oknie scenki

linę (rys.3.), za pomocą której małopka zostaje przetransportowana np. za kulisy, gdzie uzupełniona o brakujący kijek może dalej występować jako kukiełka.

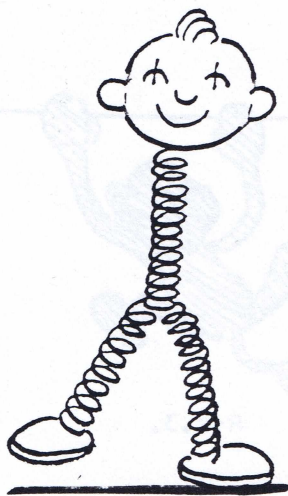

Rys.4.

Rys.5.

Pokazane na rys.4 pacynki, dzięki specjalnej budowie mogą zademonstrować więcej niż zwykłe pacynki, mogą stanąć ..na głowie, patrz rys.5. Pozwala na to wmontowana w pacynkę specjalna sprężyna pozwalająca ugięciem dłoni animatora podnieść nogi pacynki do góry. Szczegóły pokazano na rysunkach 6, 7, 8.

Rys.6.

Rys.7.

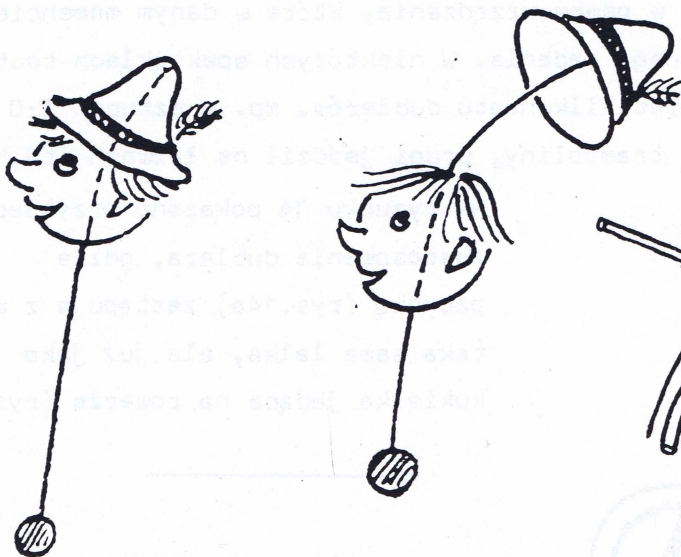
Rys.8.

Przedstawiona na rysunku 9. marionetka mieści w głowie kilka coraz to mniejszych prostych marionetek, które począwszy od najmniejszej "wychodzą" z głowy coraz to większej laleczki. W ten sposób na oczach widzów tworzy się zespół różnej wielkości oddzielnych marionetek, z których każda może zagrać swoją rolę.

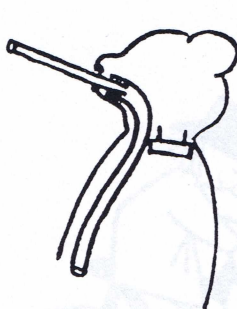

Rys.9.

Na rysunkach 10, 11. 12. 13. pokazano niektóre rozwiązania tricków mechanicznych stosowanych w teatrach lalek.

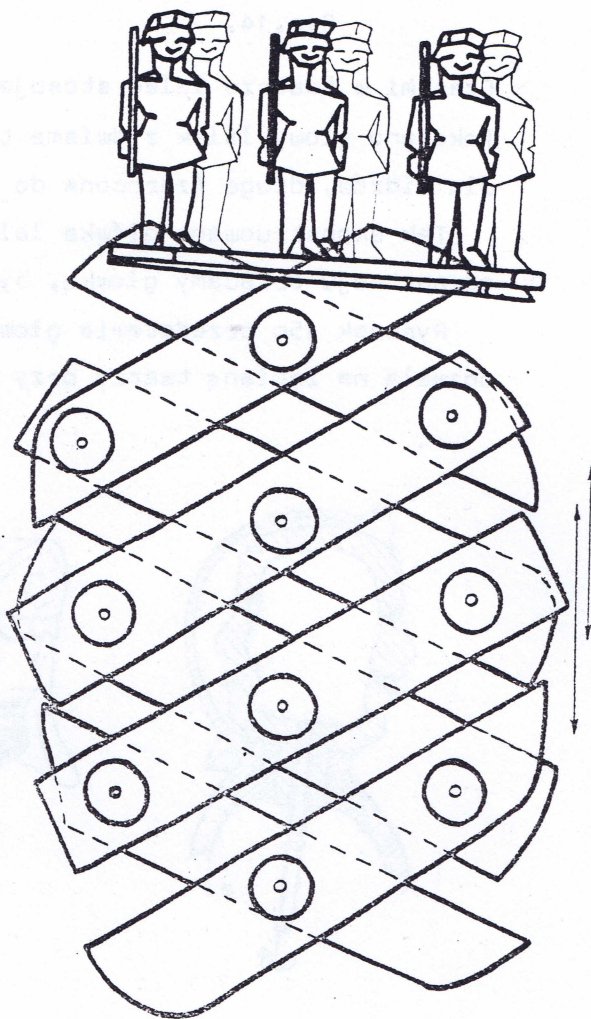
Rys.10. Spadający i powracający na głowę kapelusik.

Rys.11. Niedźwiadek i bańki mydlane.

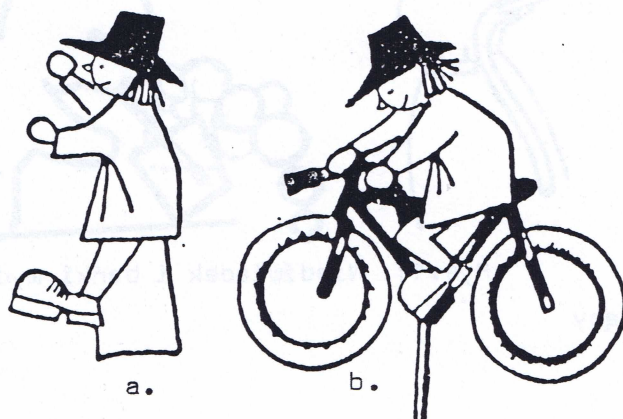
Rys.12. Kukiełka paląca fajkę.

Rys.13. Zastosowanie pantografu do pokazania np. musztry wojskowej.

Innym rodzajem trücku w teatrze lalek jest zastosowanie dublera (franc.doubler). W słowniku teatru lalek J.Krystianowskiego czytamy: "...dublerem nazywamy lalki tej samej postaci powielone w kilku, a nawet więcej, egzemplarzach. Zależnie od przeznaczenia dubler wyposażony jest w pewne urządzenia, które w danym momencie, ułatwiają wykonanie jakiegoś specjalnego zadania. W niektórych spektaklach teatru Obrazkowa można było doliczyć się nawet kilkunastu dublerów. Np. w sztuce "2:0 na naszą korzyść" jeden dubler skakał z trampoliny, drugi jeździł na łyżwach itd."

Na rysunku 14 pokazano przykład zastosowania dublera, gdzie pacynkę (rys.14a) zastępuje z wyglądu taka sama lalka, ale już jako kukiełka jadąca na rowerze (rys.14b).

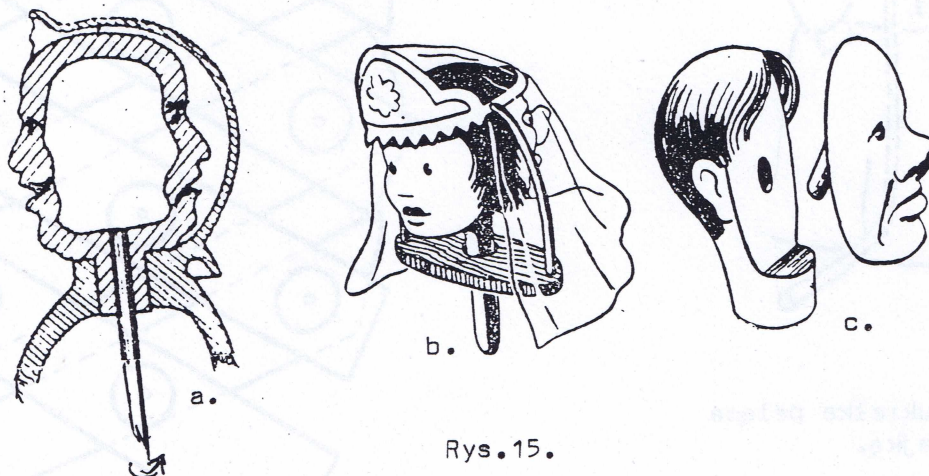

Rys.14.

Czasami w teatrze lalek stosuje się dublera - głowę. Na rysunkach 15a, 15b, Pokazano głowy lalek z dwiema twarzami. Jedna z tych twarzy jest widoczna dla widzów, druga (zwrócona do tyłu lalki) jest zakryta.

Tak skonstruowana główka lalki pozwala na zmianę wyrazu twarzy. W zależności od nastroju obracamy główkę, by pokazać śmiejącą się, lub płaczącą lalkę.

Rysunek 15c przedstawia głowę z zamienną twarzą-maską. Taka konstrukcja pozwala na zamianę twarzy przy pozostawieniu tej samej głowy.

Rys.15.

METAMORFOZA

Słownik wyrazów obcych PIW określa metamorfozę (od łac. *metamorphōsis*) jako przekształcenie się jednej formy w drugą, zmiana postaci. Natomiast Słownik terminów literackich Stanisława Sierotwińskiego określa metamorfozę jako przeobrażenie, zmiana postaci – motyw często występujący w baśniach.

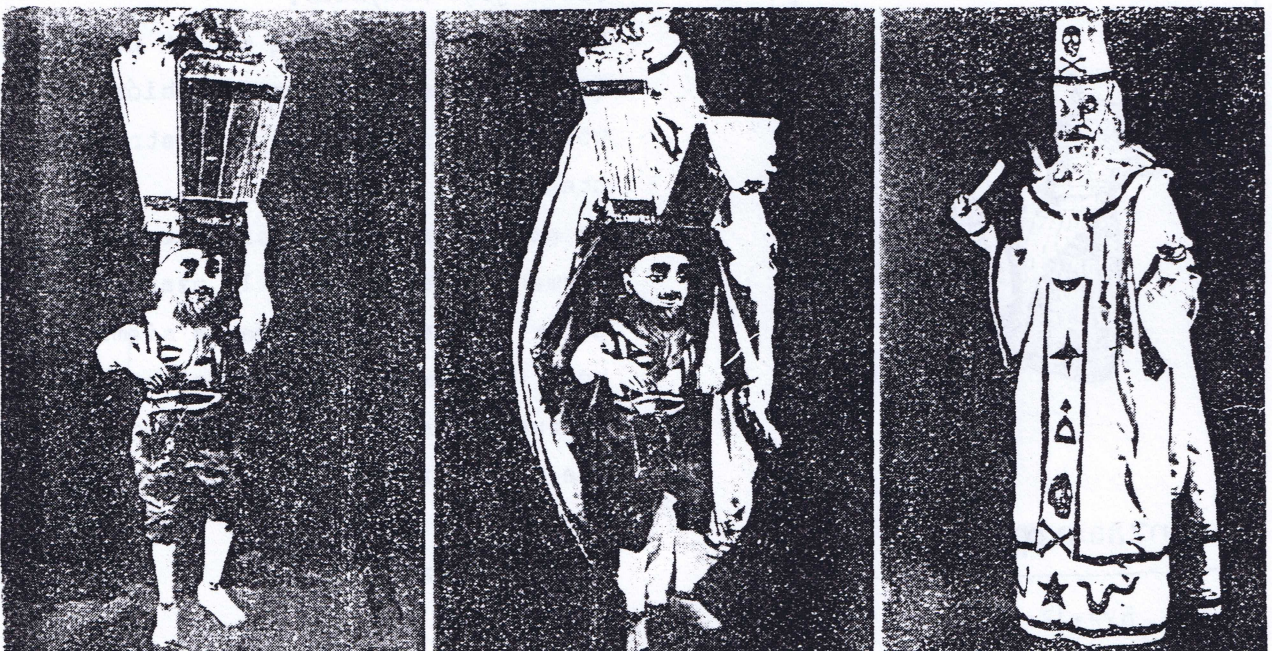
Metamorfoza w teatrze lalek to zmiana wyglądu, bądź zamiana lalki z jednej postaci w drugą. Przykładem sposobu takiej zamiany jest pokazana obok (rys. 16.) marionetka zbudowana symetrycznie, ma dwie główki umieszczone po przeciwnych stronach tułowia. Przy odwróceniu "do góry nogami" luźno opadająca suknia zasłoni jedną główkę i odsłoni drugą, przekształcając w tym wypadku diabła w dziewczynę.

Przedstawione na rysunkach 17 18 reprodukcje fotogr. lalek – metamorfoz zostały zaczerpnięte z "Dziejów teatru lalek" Henryka Jurkowskiego, który m.in. pisze: "Obserwacja przedstawień komedii dell'arte i jej rozwoju prowadzi niezmiennie do odkrywania analogii między przedstawieniami żywymi i lalkowymi. Będzie ich więcej niż rzeczywistych różnic, które pojawiają się dopiero w okresie schyłkowym komedii żywego aktora.

Ważnym elementem wspólnym dla obu rodzajów komedii były metamorfozy. Wprowadzono je pod wpływem włoskiego teatru dworskiego, którego widowiskowość miała na celu zadziwienie widza. Aktorzy komedii dell'arte korzystali

Rys. 16.

Rys. 17.

Rys.18. Metamorfoza, lalka z teatru A.Wintera. Puppentheater der Stadt Munchen.

Rys.19.

więc z urzędzień, które demonstrowały "nadnaturalne" możliwości aktora i teatru. Posługiwali się maszynami teatralnymi lub... techniką teatru lalek. Nicoll mówi o "urządzeniu, z pomocą którego ta sama mogła być przekształcona w źródło i vice versa". Znana jest również scenka, w której Pascariel wystrasza Scaramoucha wychodząc z worka wzbogacony o dwie głowy, naśladując przy tym diabła. ...Trudno ustalić, czy metamorfozy przeszły z lalkowej komedii do komedii żywego aktora, czy też odwrotnie. Można jednak przyjąć, że bliższe są one naturze lalki i jej możliwościom technicznym. Przemiana jednej postaci w drugą nie wymagała tu żadnej maszynerii. Już samo odwrócenie lalki do góry nogami - przy pomocy dodatkowego kompletu nici - dawało szansę stworzenia nowej postaci".

Pokazana na rysunku 17 metamorfoza pokazuje przemianę Sprzedawcy kwiatów w Czarownika.

Ciekawe surrealistyczne metamorfozy stworzył holenderski lalkarz Henk Boerwinkel - twórca legendarnego Teatru "Triangel". Oto tylko dwa przykłady z wielu jego pomysłów:

- Na scenie pojawia się strach na wróble, (Rys.19.) po chwili opada ubiór Stracha, który przeistacza się w monstrualnego ptaka.
- Na parawanie pojawia się staruszka (nazwana przez Boerwinkla czarownicą patrz rysunek 20). Zjawia się miauczący kot. Przekomarzają się. Po chwili staruszka przemienia się w szczekającego psa, a kot zamienia się w mężczyznę - właściciela trzymającego wymienionego psa na smyczy.

Rys.20.

Rys. 21.

Z „Metamorfóz“ Henka Boerwinkla

W swojej praktyce stosowałem inną – moim zdaniem – ciekawą metamorfozę jaką jest kukiełka zbudowana z parasola, na którym umocowano głowę z dużym kapeluszem (patrz rys.21).

Do krawędzi parasola przyczepiłem lekkie kawałki kolorowych materiałów – imitujących spódnice. Otwierając parasol przekształcamy cienką, chudą postać w grubą i odwrotnie.

Można taką metamorfozę pokazać jako kukłę olbrzymią, wówczas animator znajduje się w jej wnętrzu. Jednak do wykonania kukły olbrzymiej należy wykorzystać duży męski parasol.

TINTAMORESKA

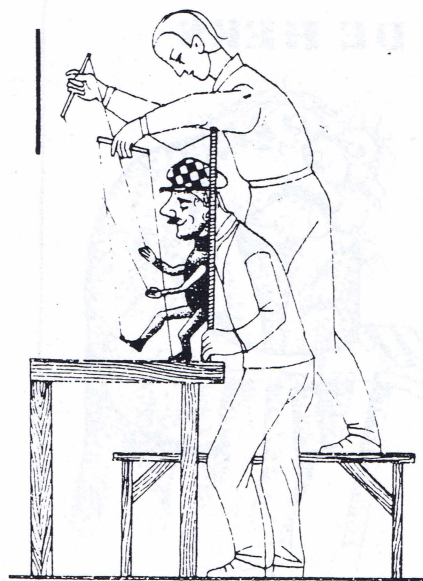
Animowanie lalki polegające na pokazaniu i wykorzystaniu w grze twarzy aktora żywego oraz połączenie jego twarzy ze sztuczną konstrukcją albo obrazem lalki na planszy będą nazywał tintamoreską.

Słownik wyrazów obcych Arcta - z 1936r. tintamoreską (franc. tintamaresque) określa "teatrzyk, w którym czynna jest tylko twarz aktora, gdy reszta ciała zrobiona jest sztucznie w małych rozmiarach". Patrz obok rys.22. Ale zdarza się, że może być odwrotnie, gdzie twarz aktora ożywia lalkę o rozmiarach znacznie większych w stosunku do twarzy grającego patrz rys.23b.

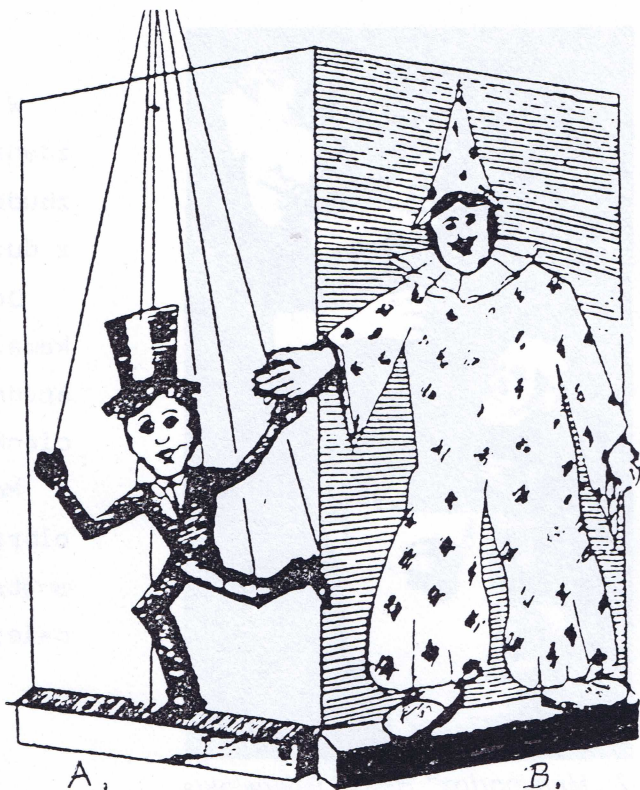
H.Ryl o tintamoresce pisze: "że jest to marionetka bez głowy, uwiązana na szyi aktora. Drugi aktor porusza jej kończynami z góry lub od dołu. Oto opis podobnej lalki, zanotowany przez E.T.A. Hoffmanna w "Diabelskim eliksirze" "wyszedł olbrzym Goliat o ogromnej głowie. Jakże się zdziwiłem, zaraz od pierwszego spojrzenia poznałem po głowie Belcampa. Tuż pod głową przymocował malutki korpus z ramionkami i nóżkami, zaś swoje ramiona i barki ukrył w draperii wyglądającej jak szerokofałdzisty płaszcz Goliata".

Rys. 24.

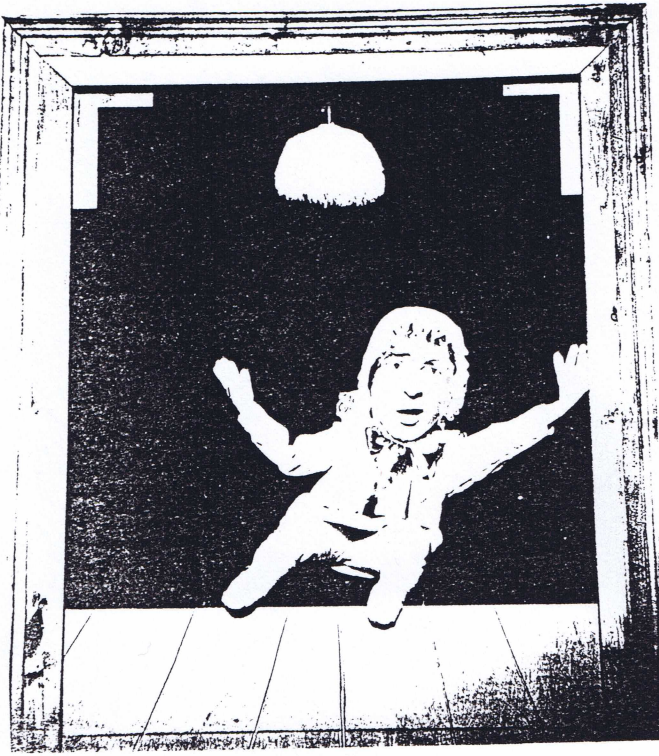
Rys.22.

Rys.23.

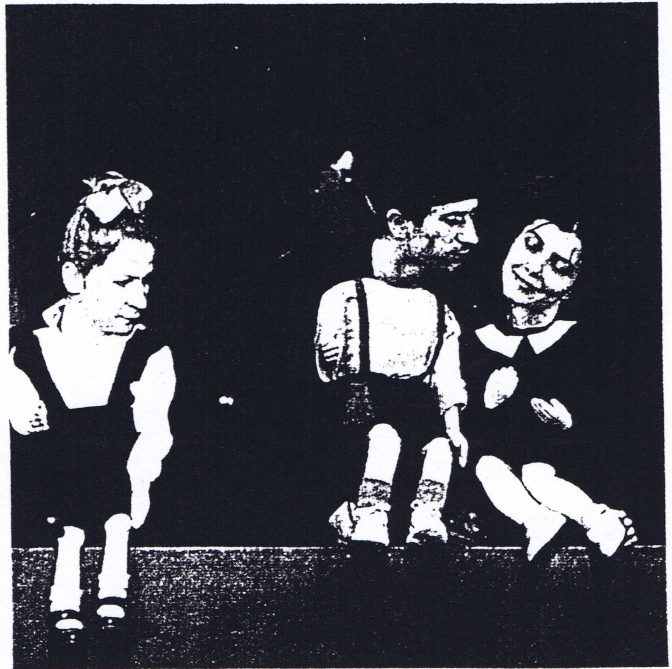
W 1997 roku Białostocki Teatr Lalek wystawił rewię Wojciecha Szlachowskiego pt. "Państwo Fajnickich" w technice tintamoreski, patrz rysunki 25 i 26.

O tym przedstawieniu Hanna Bałtyn pisze w "Teatrze lalek" nr 2 z 1998r. m.in.:

Rys.25.

„Państwo Fajnickich”, scenariusz i reż.
Wojciech Szlachowski, scen. Andrzej
Dworakowski (1997)

Rys. 26.

"... metrowej wysokości parawany. Zza nich jak zza małych nadscenek, wyłaniają się naturalnej wielkości oblicza ludzkie, do których dorobiony jest wiszący na piersi, animowany pacynkowo, skarłały szmacyany tułów. Kontrast między dorosłymi twarzami, a dziecięcymi ciałkami nieodparcie śmieszy."

L. Filip Zarkiewicz

"Państwo Fajnickich"